

Examen HAVO

2017

tijdvak 1
vrijdag 12 mei
9.00 - 12.00 uur

geschiedenis

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 27 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 71 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

Bij de volgende gebeurtenissen uit de geschiedenis hebben bruggen een rol gespeeld:

- 1 Het Belgische leger blies de bruggen over de Maas op om de inval van het keizerlijke Duitse leger te vertragen.
- 2 In de provincie Neder-Germanië mislukte een opstand van de Batavieren tegen de Romeinse overheersing. Bij de resten van de brug over de Nabalua onderhandelde de aanvoerder van de Batavieren met de Romeinen over de overgave.
- 3 Bij de belegering van de Zuid-Nederlandse havenstad Antwerpen liet de Spaanse landvoogd Parma een pontonbrug over de Schelde aanleggen.
- 4 De Perzische koning Xerxes liet een houten brug bouwen over de zeestraat tussen Azië en Europa. Deze gebeurtenis markeerde het begin van de tweede oorlog tussen Perzië en de Griekse stadstaten.
- 5 Op de Glienicker Brücke, op de grens tussen West-Berlijn en de Duitse Democratische Republiek, werd een Russische spion uitgeruild tegen een Amerikaanse piloot.
- 6 Tijdens Operatie Market Garden lukte het de geallieerde troepen om de Rijnbrug bij Arnhem op de Duitse bezetters van Nederland te veroveren, maar zij konden de brug niet lang genoeg vasthouden.

- 2p 1 Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Kennis over het dagelijks leven van boeren in het oude Egypte was meestal gebaseerd op bronmateriaal uit de graven van hooggeplaatste personen.

- 2p 2 Noem daarvan de oorzaak en geef aan wat dit betekende voor het beeld dat wij hadden van Egyptische boeren in de oudheid.

Gebruik bron 1.

Twee visies over de uitbreiding van het Romeinse Rijk:

- 1 Volgens de Romeinen zelf breidde het Romeinse Rijk zich uit om de 'pax romana' (de Romeinse vrede) te brengen en te verdedigen.
- 2 Volgens latere historici groeide het Romeinse Rijk doordat veel aristocraten hun status wilden verhogen door gebieden te veroveren.

- 2p 3 Geef aan:
- welk motief voor de verovering van Gallië uit de bron is af te leiden en
 - welk van beide visies met de bron kan worden ondersteund.

De middeleeuwen

Gebruik bron 2.

Uit deze beschrijving kun je concluderen dat Rollo en aartsbisschop Franco vanuit hun eigen belangen de doop van Rollo willen laten plaatsvinden.

- 3p **4** Licht dit toe door aan te geven:
- welk belang Rollo heeft bij de doop en
 - welk belang de aartsbisschop heeft bij de doop en
 - welke boodschap de schrijvers van de kroniek met dit verhaal willen uitdragen.

Gebruik bron 3.

Uit deze bron kun je een verband afleiden tussen de opkomst van de steden en de achteruitgang van het hofstelsel.

- 2p **5** Leg uit welk verband dat is.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 4.

Met dit schilderij van Ghirlandaio kun je de heroriëntatie op de klassieke oudheid **en** het veranderde mensbeeld van de Renaissance illustreren.

- 2p **6** Toon dit aan door:
- een element uit het schilderij te noemen dat aansluit bij de heroriëntatie op de klassieke oudheid en
 - een element uit het schilderij te noemen dat aansluit bij het veranderende mensbeeld van de Renaissance.

Twee gegevens over Europese ontdekkingsreizen:

- 1 In de zeventiende eeuw werden in Azië en Afrika vooral kuststreken verkend.
- 2 In de negentiende eeuw werden de binnenlanden van Azië en Afrika verkend en werden gebieden in bezit genomen.

Deze gegevens houden elk verband met een economische ontwikkeling in hun tijd.

- 4p **7** Leg dit uit door:
- een economische ontwikkeling uit de zeventiende eeuw te noemen en daarmee gegeven 1 te verklaren en
 - een economische ontwikkeling uit de negentiende eeuw te noemen en daarmee gegeven 2 te verklaren.

De volgende gebeurtenissen uit de geschiedenis der Nederlanden hebben te maken met feesten:

- 1 Ter gelegenheid van de Vrede van Münster hielden de Amsterdamse handboogschutters een feestmaal, waarvan Bartholomeus van der Helst een beroemd schilderij maakte.
- 2 Na het bekend worden van het nieuws dat de Armada was verslagen, werd in de Republiek op veel plaatsen feestgevierd.
- 3 Het feest ter ere van de toekomstige landsheer Filips II duurde acht dagen. Op een van de vele toernooien lieten de deelnemers de kroonprins winnen.
- 4 In de Sint-Janskathedraal in 's-Hertogenbosch vierden de katholieken het nieuws van de moord op Willem van Oranje met een plechtige mis.
- 5 Tijdens het huwelijksfeest van de zoon van landvoogdes Margaretha boden een aantal edelen een smeekschrift aan, waarin zij verzochten de kettervervolgingen te matigen.
- 6 Vanwege zijn rol bij het sluiten van de Pacificatie van Gent, werd Willem van Oranje als een bevrijder door de bevolking van Brussel feestelijk ingehaald.

2p **8** Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Een bewering:

De afspraak 'cuius regio eius religio' uit de Vrede van Augsburg maakte duidelijk dat het beleid van keizer Karel V in het Duitse rijk mislukt was.

3p **9** Licht deze bewering toe door aan te geven:

- wat de godsdienstpolitiek van Karel V inhield en
- wat de afspraak uit de Vrede van Augsburg inhield en
- waardoor deze afspraak voor Karel V betekende dat zijn beleid mislukt was.

Gebruik bron 5.

Uit dit fragment uit het Plakkaat van Verlatinge blijkt dat de opstandige gewesten zich aansluiten bij de propaganda die Willem van Oranje sinds het uitbreken van de Opstand voert **en** dat hun houding tegenover Filips II veranderd is sinds het begin van de Opstand.

4p **10** Leg dit uit door aan te geven:

- zonder bron, welke invalshoek Willem van Oranje koos bij het begin van de Opstand voor zijn propaganda en
- zonder bron, wat de opstelling van de gewesten tegenover Filips II in het begin van de Opstand was en
- met bron, waaruit blijkt dat de gewesten zich aansluiten bij de opvatting van Willem van Oranje en
- met bron, welke verandering heeft plaatsgevonden in de opstelling van de opstandige gewesten.

Gebruik bron 6.

In 1588 kent Parma, de Spaanse landvoogd van de Nederlanden, een jaargeld van 360 kronen toe aan Richard Verstegen, omdat hij het werk van Verstegen goed kan gebruiken.

- 3p 11 Verklaar dit door aan te geven:
- met een verwijzing naar de prent, welke boodschap Parma met deze prent kan overdragen en
 - welk politiek doel Parma met dit werk van Verstegen kan bereiken.

Twee gegevens:

- 1 In 1630 veroverde de Nederlandse West-Indische Compagnie (WIC) de stad Recife in Brazilië. Rondom de stad lagen veel suikerplantages.
- 2 In 1637 veroverde de WIC het fort Elmina aan de kust van het huidige Ghana.

- 2p 12 Leg uit dat de verovering van Recife de inname van Elmina wenselijk maakte.

Gebruik bron 7.

De opvatting van Frederik de Grote in deze bron past bij het verlicht absolutisme.

- 2p 13 Toon dit aan.

Moderne tijd

Gebruik bron 8.

Een historicus gebruikt deze bron om aan te tonen dat de Industriële Revolutie naast economische veranderingen ook sociale veranderingen tot gevolg heeft.

- 4p 14 Ondersteun deze conclusie door, telkens met een voorbeeld uit de bron:
- een economische verandering van de Industriële Revolutie te noemen die uit deze bron blijkt en
 - een sociale verandering door de Industriële Revolutie te noemen die uit deze bron blijkt.

In 1873 werd gedebatteerd over een wetsvoorstel van Samuel van Houten om fabrieksarbeid door kinderen jonger dan 12 jaar te verbieden. Sommige liberale tegenstanders van zijn voorstel meenden dat dit verbod in strijd was met hun visie op de taak van de overheid. Zij betoogden ook dat de leefomstandigheden van arbeidersgezinnen zouden verslechteren door deze wet.

- 3p **15** Licht de bezwaren van deze tegenstanders toe door aan te geven:
- bij welk kenmerkend aspect van de negentiende eeuw het wetsvoorstel van Van Houten past en
 - welke visie de liberale tegenstanders van Van Houten hadden op de taak van de overheid en
 - waardoor de leefomstandigheden van arbeidersgezinnen zouden kunnen verslechteren door deze wet.

Een van de belangrijkste verbindingswegen in Berlijn is de straat langs de Brandenburger Tor naar de Potsdamer Platz.

Hieronder staan zes gebeurtenissen die met de geschiedenis van deze straat te maken hebben:

- 1 Toen Friedrich Ebert, de eerste president van de Republiek van Weimar, tijdens zijn ambtsperiode overleed, werd de straat naar hem genoemd.
- 2 De straat werd kort na de Pruisische overwinning op Oostenrijk in een veldslag bij Königgrätz genoemd naar deze plaats.
- 3 De straat werd genoemd naar Hermann Goering, de NSDAP-voorzitter van de Rijksdag.
- 4 De straat werd tijdens de Eerste Wereldoorlog genoemd naar Budapest, een hoofdstad van Oostenrijk-Hongarije, de belangrijkste bondgenoot van Duitsland.
- 5 Langs de oostzijde van de straat werd een begin gemaakt met het afbreken van de Muur.
- 6 De geallieerde bezettingsmacht van Berlijn besloot de naam Ebertstraat in ere te herstellen.

- 2p **16** Zet de gebeurtenissen rond deze straat in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 9.

Een interpretatie:

Met deze prent wordt commentaar gegeven op de buitenlandse politiek van Bismarck.

- 3p **17** Ondersteun deze interpretatie door:
- zonder bron, de kern van de buitenlandse politiek van Bismarck te noemen en
 - met een verwijzing naar de prent, aan te geven welke mening over de politiek van Bismarck de tekenaar in deze prent weergeeft.

Gebruik bron 10 en 11.

Uit deze bronnen blijkt dat de opvatting van veel Duitsers over de Eerste Wereldoorlog veranderde tussen 1914 en 1917.

3p 18 Geef aan:

- welke opvatting je kunt afleiden uit bron 10 en
- welke opvatting je kunt afleiden uit bron 11 en
- welke verklaring er is voor deze verandering van opvatting.

De Duitse bevolking reageerde verdeeld op het Dawesplan.

2p 19 Noem:

- een economisch argument van de **voorstanders** van het Dawesplan en
- een politiek argument van de **tegenstanders** van het Dawesplan.

Vier gegevens over het mediabeleid in nazi-Duitsland:

- 1 Vanaf 1933 werden in opdracht van Goebbels op grote schaal goedkope radio's geproduceerd, de zogenaamde Volksontvangers. Deze radio's werden verkocht voor 76 Rijksmark, ongeveer een half maandsalaris.
- 2 Vanaf 1938 werd een kleiner model Volksontvanger geproduceerd dat 35 Rijksmark kostte en op afbetaling kon worden gekocht.
- 3 De Volksontvangers waren zo gemaakt dat er geen buitenlandse zenders, maar alleen nationale en lokale zenders op konden worden ontvangen.
- 4 Omdat er zo veel redevoeringen van Goebbels op de radio te horen waren, werd de Volksontvanger 'Goebbels Schnauze', de 'bek van Goebbels', genoemd.

Deze gegevens laten zien dat de Volksontvanger gebruikt werd om de nazificatie van Duitsland te bevorderen.

4p 20 Geef met twee van deze gegevens aan, op welke manieren de Volksontvanger bijdroeg aan de nazificatie van Duitsland.

Volgens de Britse historicus Norman Davies heeft het debat over het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog zich te lang geconcentreerd op de buitenlandse politiek van nazi-Duitsland. De Sovjet-Unie heeft volgens hem ook een grote rol gespeeld in het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

1p 21 Geef een argument voor deze opvatting.

Gebruik bron 12.

Fragment 1 tot en met 4 in bron 12 zijn reacties op de volgende vijf gebeurtenissen tijdens de Koude Oorlog:

- het neerslaan van de Hongaarse Opstand
- de Cubaanse raketcrisis
- de toespraak van president Kennedy in Berlijn
- de Praagse Lente
- de ondertekening van SALT I.

- 3p **22** Bepaal voor elk tekstfragment welke gebeurtenis daarbij hoort. Doe het zo: fragment ... (cijfer invullen) hoort bij ... (gebeurtenis noemen). Let op! Er blijft één gebeurtenis over.

Op 20 maart 1948 hield een opinieonderzoeksbureau in Nederland een enquête over het Marshallplan. Een grote meerderheid van de Nederlanders stond positief tegenover het Marshallplan, maar onder leden van de CPN (Communistische Partij Nederland) bleek 78% tegen deelname aan het Marshallplan te zijn.

- 3p **23** Verklaar deze uitslag door:
- een politiek **en** een economisch motief van de Verenigde Staten te noemen om het Marshallplan uit te voeren en
 - aan te geven welke politieke reden de CPN-leden hadden om tegen deelname aan het Marshallplan te zijn.

Gebruik bron 13.

Twee conclusies:

- 1 Het beeld dat Chroesjtsjov hier geeft van de Cubacrisis is eenzijdig.
- 2 Dit fragment kan het ontstaan van de detente verklaren.

- 4p **24** Ondersteun elke conclusie door uit te leggen waardoor:
- de beschrijving van Chroesjtsjov eenzijdig is en
 - dit fragment het ontstaan van de detente kan verklaren.

Gebruik bron 14.

Stel, tijdens een spreekbeurt over de Praagse Lente bespreek je deze prent. Er ontstaat discussie over wat Brezjnev in de prent doet met de veters van Dubček: maakt hij ze los of knoopt hij ze juist vast?

- 3p **25** Beredeneer met een historisch argument of Brezjnev de veters van Dubček losmaakt of vastknoopt.

Geografische namen kunnen een politieke lading hebben. In westerse landen bijvoorbeeld werd vanaf 1945 tot 1989 meestal gesproken over 'West-Europa' en 'Oost-Europa'. Na 1989 werd daaraan het begrip 'Midden-Europa' toegevoegd, waarmee landen werden bedoeld die tot die tijd tot Oost-Europa werden gerekend, zoals Polen, Tsjechië, Slowakije en Hongarije.

- 1p **26** Geef een historisch-politieke verklaring voor deze verandering in benaming.

De onderstaande gebeurtenissen gaan over de Britse popzanger David Bowie (1947-2016):

- 1 In 1969 werd het lied *Space Oddity* uitgebracht, vijf dagen voor de live verslaggeving van de maanlanding door de Verenigde Staten, die daarmee de ruimterace met de Sovjet-Unie wonnen. Het lied van Bowie werd een wereldhit.
- 2 In 1972 lanceerde Bowie zijn nieuwe act: als Ziggy Stardust ging hij gekleed in felgekleurde pakken, droeg schoenen met plateauzolen, gebruikte regenboogkleurige make-up en had knaloranje haar.

2p 27 Geef per gebeurtenis aan, welk kenmerkend aspect van de tweede helft van de twintigste eeuw erbij past. Licht je antwoord telkens toe.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.